
Könyvszemle

Vadas Gyula – Veress Albert:

Az ördög cimborája (The Devil's Chum)

Státus Kiadó, Csíkszereda, 2012
303 oldal, 40 RON
ISBN 978-606-805258-8

Néprajzusként szólok két más területen munkálkodó tudományos kutató – dr. Vadas Gyula, pécsi orvosi szociológus és dr. Veress Albert, csíkszeredai pszichiáter főorvos, az orvostudományok doktora – könyvéről, mivel az általuk kutatott térségben magam is otthonosan járok immár több mint 40 éve az emberi sorsfordulók – születés, házasság, halál, nemiség – népi kultúrájának kutatása céljából. Valamennyi egyformán közel áll hozzám, hiszen az emberi lét, benne a székely magyar világ- és életszemlélet amúgy is soha el nem érhető teljessége csonkulna, ha bármelyikkel is kivételeznék. Kilenc könyvet szántam nekik, de nem állíthatom, hogy elértem eme népi alkotmány teljes mélységét. *Az ördög cimborája* című könyv megjelenésével a két szerzőpáros egészen különös szellemi provokációt jelentett számomra: arra kényszerített a szó legnemesebb értelmében, hogy kézbe vegyem az elmúlásnak, halálnak szentelt könyvemet,¹ hogy szembesítsem az öngyilkosságra vonatkozó (nem is kevés) néprajzi lapokat két más tudományterület kutatóinak ugyanarról a témakörrel írt könyvével.

Eszmei találkozásunk legelőbb a könyv címét adó kifejezés körül történt: az ördög cimborájánál. Metafora, de súlyos stigma is, amit ha a népnyelv rásüt valakire, holtában is, a hátramaradottaknak éltükben is pirítja az arcát. A közösségi emlékezet évtizedeken át számon tartja. Ez a népi vallásosságból, az ördög középkori képzetéből kialakult szankció azonban egy végkifejtet. A szerzőpáros túllát az öngyilkosság morális tényén: az öngyilkosság sokkal összetettebb ok és okozati összefüggéseinek rémére keresi a választ egy székelyföldi régió (de nemcsak) horizontális és vertikális dimenziójában. Ebben látom könyvük, kutatásuk első erényét. Annál is inkább, mivel a

¹ Balázs, L. (1995/2015). *Menj ki én lelkem a testből... Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. Csíkszereda: Pallas-Akadémia Kiadó.

problémakör továbbra is félelmetesen aktuális: „*Sajnos Székelyföldön a legmagasabb az öngyilkosság előfordulása*” – írja a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyászati Egyetem egyik professzora (2016. április 23.).²

Második érintkezési pontunk a hagyományos közösségek értékrendjében található, amit azért tartok fontosnak szóvá tenni, mert a legnépesebb társadalmi rétegről van szó. Az „ördög cimborája” itt azt jelenti, hogy valaki deviáns tettel csökkentértékűvé lett, kilépett az emberi cimboraság köréből, hátat fordított neki és a rúttal, a gonosszal, az istenség opponensével „vegyült” cimboraságba. Az, amit én lokális szinten, tényszerűen láttam, Vadas és Veress könyve halmozottan tálalja: rávilágít arra, hogy a harmadik nagy sorsfordulóval szembeni deviancia, az öngyilkosság, mennyire összetett és bonyolult, mennyi problémát felvet az egyetemes műveltség, a népi kultúra szintjén egyaránt. Ezt csak fokozza az a tény, hogy eme emberi lépést, ennek nagy titkát más-más szempontból, nemcsak a néprajz (sőt, talán ez a legkevésbé), hanem a pszichológia, pszichiátria, teológia, kriminalisztika, statisztika, népi vallásosság stb. is tanulmányozza. Az öngyilkosság ténye lelki és spirituális szinten óriási dimenziót nyert a magyar társadalomban, közgondolkodásban. Még a természet, a kozmikus világ sem marad közömbös az öngyilkos tettel szemben. Erre a tipikus példa – öngyilkosság és a természet viselkedése – az egész magyarság körében ismert, mi több, néprajzosok sora, nagy íróink, költőink is (Jókai Mór, Petőfi Sándor, Szendrey Zsigmond, Vajda János, Mikszáth Kálmán, Bod Péter stb.) gyakran szóba hozzák (lásd, a 23–31. old.). Vajon – kérdezem –, a magyar (de nemcsak) közhiedelem szintjén a szokatlan meteorológiai jelenségek és valakinek az öngyilkossága közötti ok és okozati összefüggés állítása, illetve feltételezése véletlen-e? Vagy éppen érzékeltetése annak, hogy a magyarság lelkileg hajlamos és fokozottan érzékeny az öngyilkosságra. Akár kozmikus arányokban is értelmezi. (A könyv másik érdeme a meditációra való készítés.)

Harmadik találkozási pontunk a krízisállapotra vonatkozik. Minden halál kisebb vagy nagyobb döbbenetet vált ki, érzéseket indít el bennünk, de az öngyilkos halála a kérdések sokaságát is elindítja, ok és okozati összefüggéseket keres a tette: hipotézisek változatait próbálja megfogalmazni. Ebben jeleskedik a folklór, ami a pletyka által – mert nincs egyértelmű hivatalos információ – a közösségi lelkiállapotot, közítéletet tükrözi.

Ezen a gondolatmeneten kívánom érzékeltetni és kiemelni Vadas Gyula és Veress Albert nem mindennapi tudományos vállalkozását, mert *Az ördög cimborája* című könyvükkel választ keresnek arra a kérdésre, hogy MIÉRT? Mert ez a kérdés uralja az öngyilkosság tettét, egyéni és közösségi szinten egyaránt. Lehet-e választ találni arra, ami többségében személyes és mélyen

² http://www.emeogysz.ro/esemenyek/U26/U26_abstr.pdf

titokzatos? A szerzők nem közhelyszerű kérdésekre keresnek közhelyszerű válaszokat. A szerzőket mély és aggódó tudósi lelkiismeret indította arra, hogy aki arra való, nem szemlélheti nyugodt lelkiismerettel, a tehetetlenség közönyével, kisebb vagy nagyobb közössége, népe, nemzete morális és fizikai erodálását. Erre meggyőző a Felcsíki öngyilkosságokról című fejezet (33–71. old.).

Nos, ezt a munkát két magas értelmiségi vállalta fel, a vállalkozás minden erényével, kockázatával együtt: az öngyilkosság mint kutatási terület pécsi szociológusa, az öngyilkosság tényén évtizedek óta vívódó, azt tanulmányozó csíkszeredai pszichiáter főorvos.

A Hargita megyei öngyilkosság jelenségének kutatását vállalták fel 1990-ben elsőként Erdélyben, és a legelső köztinek számítanak a romániai pszichiátria és orvosi szociológia történetében. És végezték 2012-ig, intézményesített kutatóintézet nélkül (ami tulajdonképpen erdélyi magyar gyakorlat), munkatársak, szakmabeliek megnyerése által. Megteremtették tehát az öngyilkosság előzmény nélküli tudományos kutatásának alapját Székelyföldön, a kutatási szempontrendszer és adatgyűjtés metodológiai kimunkálása majd gyakorlati alkalmazása által. Leszámítva az időközben szervezett tudományos konferenciákat megfaragták eme kutatás első székelyföldi alapkövét, eme sárga borítós könyvet, ami ettől arrafele minden bizonnyal a tárgykörbe tartozó tudományos kutatás referenciája lesz, minden érdekelt szakmabeli számára. Mi több, annak ellenére, hogy elsődlegesen néhány felcsíki falura fókuszál, az európai öngyilkossági jelenséget felvázoló összehasonlító kultúr- és civilizációtörténeti munka is. Más szóval, az európai „ördögcimboraság” panorámáját tárja az olvasó, a kutató elé mondhatni kontinentális tér- és idődimenzióban, de úgy, hogy kezüket mindvégig az itthoni élet pulzusán tartják. Ezzel a koncentrikus körökben is láttató módszerrel szinte lerántják a leplet előítéleteinkről, hogy tudniillik öngyilkos nemzet vagyunk, kidomborítván az okok, a miértek kontrasztjait, ezek nemzeti, etnikai, professzionális, vallási, társadalmi, kulturális, iskolázottsági stb. vonásait. Az interdiszciplinaritás eszközrendszerével keresik azt a kis fénypontot, amivel rátalálnának a sötétség rejtelmének, hatalmának titkára. Eme törekvés jegyében tipologizálják, rangsorolják az öngyilkosság okait.

Az alkohol, hogy példával éljek, az ok-variánsok vezető tényezője mindenhol. Az alkohol az okok halmazát, a csökkentértékűség tünetegyüttesét generálja. Van-e ebből kiút? Vagy csak sopánkodunk? A szerzők a több nemzedékes család rendszerének fokozatos visszaépítésében gondolkodnak, a család mint intézmény fontosságának újragondolását hangsúlyozzák, ami kihatna közvetve vagy közvetlen a többi, társadalmunkat, népünket sújtó okok minőségi jobbulására is (lásd, 213–232. old.). Íme, egy másik ok/téma a gondolkodásra. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a népi kultúra központi dilemmája a választás dilemmája és felelőssége.)

Szándékosan nem idéztem a konkrét példák sokaságából. Ezeket az olvasónak kell megtalálni (ami nem is nehéz és olvasmányos), elgondolkodni fölöttük, megoldásokat keresni/találni. Az én tisztem a kíváncsiság felkeltése a szerzők által felkínált elemzések, ok és okozati összefüggések sokasága iránt. *Az ördög cimborája* című könyv demográfiai állapotunk Kós Károlyi „kiáltó szava”. Közvetlen *Kiáltó szó* az életért, a gyermekért, az emberért; közvetett *Kiáltó szó* az élet megbecsüléséért, nemzeti közösségünk fizikai erőnlétének, alkotó erejének, lelki, testi, szellemi teljesítményének, közmoráljának felemelkedéséért, az önpusztítás, az öngyengítés ellenében.

A szerzők iránti tisztelem, köszönetem legyen egyben biztatás a könyv elolvasására, továbbgondolására, a határok fölött végzett és végezhető tudományos munka és együttműködés példás esélyére.

Dr. Balázs Lajos

E-mail: balazslajos@sapientia.siculorum.ro